

III. DIDACTICĂ ȘI MANAGEMENT EDUCAȚIONAL. ANALIZE ȘI OPINII

OPINII DESPRE O ȘCOALĂ ALTFEL

Mihai STAMATESCU*

OPINIONS ABOUT A DIFFERENT TYPE OF SCHOOL (Abstract)

During the last decades of the previous century, Alvin Toffler was speaking about the school of the industrial society as having a hidden curriculum/syllabus based on obedience, punctuality and reiteration. He defined the future as belonging to the computing/informational society. More recently (2011), Ken Robinson describes the contemporary school as being taken in mostly with the children's education in order to satisfy the principles of the industrial production: linearity, standardization and conformity. All this happens while the real life is dynamic, requiring acceptance and comprehension of the diversity, also demanding flexibility and creative adaptation. The political and intellectual elites talk about the knowledge society. The entrepreneurs, the parents and the children want a different school, even if they do not say it openly and directly. The present-day formal framework does not prevent us to make the change. We only need to set the pieces belonging to what we generally call curriculum in a different order and not to be afraid of technology. Thus, the innovation can illustrate its utility without being pressured by the system idleness in any periphery of the educational system (i.e. in any school).

Keywords: *traditional school, creativity, multiple intelligences, technology, the knowledge map, constructivism.*

Același model de școală de cel puțin un secol și jumătate

Despre originea sistemului de învățământ actual părerile sunt relativ diferite. Despre urmările construcției acestui sistem de educație și despre durata lui de viață, toți comentatorii (oricine și cu orice s-ar ocupa ei) sunt unanimi: sistemul actual nu poate fi adaptat sau reformat; el trebuie schimbat.

La începutul anilor '80, Alvin Toffler descria învățământul de masă specific epocii industriale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea ca fiind

* Profesor, Liceul Teoretic „Traian Lalescu”, Orșova.

„Studii și articole de istorie”, tom LXXXI, 2014, pp. 178-188

realizat după modelul fabricii. Învățământul de masă preda citirea, scrierea și aritmetica, noțiuni de istorie și alte materii. Aceasta era „programa analitică fățișă”. Dincolo de ea se afla însă o „programă analitică ascunsă” sau invizibilă, care era, de fapt, cea esențială. Cuprindea – și cuprinde încă în majoritatea țărilor industriale – trei cursuri: unul de punctualitate, unul de supunere și unul de muncă repetitivă, mecanică. Activitatea industrială cerea muncitori care să se prezinte la oră fixă, îndeosebi cei care lucrau la linii de asamblare. Cereau muncitori care să primească ordine, fără să le discute, de la o ierarhie conducătoare. Și mai cereau bărbați și femei gata să muncească asemenea sclavilor la mașini sau în birouri, efectuând operații care se repetau în mod abrutizant.¹

Cu alte cuvinte școala a fost gândită ca o fabrică, iar principiul său fundamental de organizare era principiul economic al cererii și ofertei, ca și cum era vorba despre producția de mașini. Dacă un sistem industrial poate fi standardizat, mecanizat și conceput astfel încât să se funcționeze liniar, viața omului și educația sa nu pot fi programate să se desfășoare astfel. Mai mult, sistemele de educație din Europa și Statele Unite fiind concepute pentru a satisface nevoia de forță de muncă pentru o economie bazată pe producție și pe sistemul administrativ-birocratic, a rezultat o piramidă educațională cu o bază foarte largă a educației elementare, care se îngusta la vârf prin învățământul superior. Pe același principiu al cererii (dinspre economie) și ofertei (din partea școlii). În paranteză fie spus, în a doua jumătate a secolului XX ideologia comunistă, îndrăgostită de industrialism – că doar atunci s-a născut –, a perpetuat această concepție piramidală despre educație și despre școală ca furnizoare de muncitori de fabrică și mai puțin de specialiști sau intelectuali.

Despre eficacitatea și valoarea acestui sistem de educație Mihai Eminescu s-a exprimat încă în secolul al XIX-lea în următoarele versuri: „În zădar în colbul școlii,/ Prin autori mâncați de molii,/ Cauți urma frumuseții/ Și îndemnurile vieții,// Și pe foile lor unse/ Cauți taine nepătrunse/ Și cu slovele lor strâmbe/ Ai vrea lumea să se schimbe.// Nu e carte să înveți/ Ca viața s-aibă preț –/ Ci trăiește, chinuiește/ Și de toate pătimizește/ Ș-ai s-auzi cum iarba crește”². Privind către biografia poetului, Eminescu a trecut, ca adult, prin experiențe școlare diverse – unele chiar neplăcute –, deci știa despre ce vorbește. Pe de altă parte, el intuiește perfect faptul că stilul nostru de muncă și viața noastră sunt modelate de o mixtură imprevizibilă de evenimente și oportunități care s-ar putea să dobândească semnificație doar privite retrospectiv. Ca și evenimentele istorice, de altfel. Nu doar școala este responsabilă pentru evoluția oamenilor în viața de adulți. Sistemul educațional, care funcționează liniar, propune o manieră de progres a elevilor în niște limite prestabilite, care nu au în vedere evoluția – cu atât mai puțin revoluția – iar la final cu toții vor fi educați și pregătiți să trăiască și să muncească în lumea pe care tocmai au lăsat-o în urmă (temporal, tehnologic, ideologic etc). Ruptura dintre pregătirea școlară și viața reală, de după încheierea parcursului școlar – inclusiv cel universitar, superior –, este imensă. Iar școala se adresează, din păcate, doar

¹ Alvin Toffler, *Al treilea val*, București, Editura Politică, 1983, p. 66.

² Mihai Eminescu, *În zădar în colbul școlii*, în idem, *Integrala poetică*, vol. III, București, Editura Minerva, 2003, p. 189.

tinerilor. Se spune despre acest sistem că este numit modelul rezervorului de benzină: suntem umpluți în tinerețe cu o rezervă inițială de educație care trebuie să ne ajungă pentru tot restul călătoriei prin viață. În practică, cei mai mulți dintre noi termină școala numai cu jumătate de rezervor sau chiar mai puțin. Iar pe drum sunt puține locuri unde poți să faci plinul³. Și dacă chiar sunt mai multe, nu știi să folosești sistemul de alimentare pentru că nu te-a învățat nimeni.

Un secol mai târziu, foarte direct, fără metafore și nuanțe, formația Pink Floyd cânta: „We don't need no education./ We don't need no thought control./ No dark sarcasm in the classroom./ Teacher, leave them kids alone./ Hey, Teacher, leave them kids alone!/ All in all it's just another brick in the wall./ All in all you're just another brick in the wall”⁴. Mesajul acuzator la adresa educației de tip autoritar este foarte limpede. Modelul pedagogic care a însoțit spiritul școlii din perioada celui de-Al Doilea Val până în zilele noastre nu s-a schimbat aproape deloc. Ba chiar i s-au adăugat elemente ale ideologiilor totalitare din secolul al XX-lea. Relația profesor – elev, spre exemplu, a rămas o relație de putere coercitivă, iar produsul educației, tânărul absolvent al oricărui nivel școlar, la sfârșitul secolului al XX-lea era „doar o cărămidă într-un zid”.

Tot despre originile sistemului actual de educație, profesorul indian Sugata Mitra⁵, într-o conferință TED⁶, susținută în 2013, spunea că

dacă privim organizarea actualului sistem educațional, e ușor să ne dăm seama de unde provine. Are 300 de ani și provine de la ultimul și cel mai mare imperiu al planetei: Imperiul britanic. Imaginați-vă că acesta încerca să conducă întreaga planetă, fără calculatoare și telefoane, prin date scrise de mână pe hârtie și transmise pe mare cu vaporul. Dar victorienii au reușit și au făcut ceva uimitor: au creat un calculator global făcut din oameni. E încă prezent. Se numește aparatul birocratic administrativ. Pentru a funcționa aparatul are nevoie de foarte mulți oameni. Pentru a produce acești oameni au realizat un alt aparat: școala. Școlile produceau oamenii care, mai apoi, deveneau angrenajele mașinării birocratic-administrative. Trebuiau să fie identici. Trebuiau să știe trei lucruri: să scrie corect pentru că informațiile erau scrise de mână, să știe să citească și să poată face înmulțiri, împărțiri, adunări și scăderi din cap. Trebuiau să fie atât de uniformi, încât să se poată lua unul din Noua Zeelandă și trimite în Canada și să fie imediat funcțional. Victorienii au creat un sistem de educație atât de robust încât îl avem și astăzi, producând în continuare oameni identici pentru un aparat care nu mai există⁷.

³ Ken Robinson, *O lume ieșită din minți – revoluția creativă a educației*, București, Editura Publica, 2011, p. 81.

⁴ Pink Floyd, *Another brick in the wall*, cântec de pe albumul *The Wall*, 1979.

⁵ Sugata Mitra este autorul celebrului experiment *The Hole in the Wall*, început în 1999 și continuat în primul deceniu al secolului XXI, prin care a demonstrat că elevii, cu ajutorul unui calculator conectat la internet, pot învăța singuri, unii de la alții, limba engleză și să navigeze pe internet. Ulterior a dezvoltat un nou sistem de învățare alcătuit din „medii de învățare auto-organizate” (SOLE – Self Organized Learning Environments).

⁶ TED (Technology, Entertainment and Design), conferințe organizate de Fundația americană Sapling, sub sloganul „Idei care merită promovate”. Vezi www.ted.com

⁷ Sugata Mitra, *Construiești școala din norul informațional*, 2013,

http://www.ted.com/talks/lang/ro/sugata_mitra_build_a_school_in_the_cloud.html

Cuvintele (sintagmele) – cheie ale acestui text (oameni identici, mașinărie birocratic- administrativă, educație uniformă, funcționalitatea sistemului) sunt cele care confirmă „zidurile” construite în mințile oamenilor și rolul de „cărămidă” pe care oamenii erau antrenați, încă din timpul școlii, să-l joace în viața reală.

Salman Khan⁸, un alt indian, (a nu se confunda cu celebrul actor de filme indiene, cu același nume) susține că sistemul de educație ai cărui prizonieri încă suntem – „lungimea zilei și anului de școală; împărțirea pe ore a zilei de școală; secționarea disciplinelor pe materii”⁹; – a fost o invenție prusacă a secolului al XVIII-lea. Educația obligatorie și finanțată de stat era mai degrabă un instrument politic, decât unul pedagogic și educațional. Scopul prusacilor era acela de a crea oameni loiali și ușor de manipulat, supuși autorității statului, bisericii, profesorilor și părinților. Și autorul îl citează pe J.G. Fichte: „Dacă vrei să influențezi un om, nu e suficient doar să vorbești cu el; trebuie să-l modelezi în așa fel încât să nu-și mai poată dori altceva decât ceea ce vrei tu să-și dorească”¹⁰. Modelul a devenit clasic, toate regimurile totalitare îmbrățișându-l cu mare drag.

Despre o școală altfel

Cum e lumea de azi? Pe scurt: dinamică, globală, tehnologizată, diversă. Cum ar trebui să fie școala? La fel! deschisă, flexibilă, globală, tehnologizată, creativă. Este posibil acest lucru? Pe scurt: Da!

Lumea în trei pași

Pasul 1. Tehnologia digitală are un impact major asupra modului în care este livrată cunoașterea. Dacă pentru multe dintre generațiile anterioare singurul mijloc de fi conectat la cultura și ideile lumii era să meargă la școală, acest lucru nu mai este valabil astăzi. Rețeaua globală de internet schimbă fundamental datele problemei în ceea ce privește educația și rolurile profesorilor. Astăzi, o țărancă dintr-un sat care folosește computerul unei organizații neguvernamentale ca să își vândă produsele artisanale pe World Wide Web (www); asistenții sociali care accesează baze de date aflate pe internet în căutare de sfaturi profesionale și descoperiri de ultimă oră; studenți din diverse țări care colaborează prin internet pentru a duce la bun sfârșit un proiect de cercetare; programatorii care crează pe internet softuri individualizate pentru clienți din alte țări; oficialii guvernamentali care folosesc internetul pentru a găsi produse sau contractori; fermierul care utilizează un telefon mobil ca să compare pe internet prețurile pieței, sunt cu toții participanți egali în rețeaua globală.¹¹

⁸ Salman Khan este creatorul celebrei Khan Academy. Vezi <https://www.khanacademy.org/> și Salman Khan, *Să folosim videoul pentru a reinventa educația*, 2011, http://www.ted.com/talks/lang/ro/salman_khan_let_s_use_video_to_reinvent_education.html

⁹ Salman Khan, *O singură școală pentru toată lumea – să regândim educația*, București, Editura Publica, 2013, p. 81.

¹⁰ *Ibidem*, p.82

¹¹ *Integrarea Digitală. Ghid pentru țările în curs de dezvoltare*, accesat la www.cyber.law.harvard.edu/

Pasul 2. Psihologia modernă vorbește în ultimii ani despre faptul că fiecare dintre noi trăiește în două lumi distincte. Una este cea care există indiferent dacă noi existăm sau nu; e lumea materială, a obiectelor, evenimentelor și a celorlalți oameni. Ea a existat și înainte de nașterea noastră și va exista și după moartea noastră. Este lumea exterioară. Cea de-a doua este lumea care există pentru că noi existăm. E lumea conștiinței noastre, a senzațiilor și a sentimentelor noastre. Este o lume interioară care s-a născut odată cu noi și va dispărea odată cu noi. Prima lume o împărțim cu cei din jurul nostru; a doua nu o împărțim cu nimeni. Recunoașterea diferenței dintre cele două lumi este decisivă în procesul de dobândire a autonomiei și identității personale.¹² Simțurile noastre determină percepțiile noastre asupra lumii exterioare. Avem cel puțin nouă simțuri: vizual, olfactiv, tactil, auditiv, gustativ, simțul echilibrului, al orientării, al durerii și al temperaturii. Această configurație fizică înseamnă resursele noastre disponibile pentru a percepe lumea exterioară. Dacă resursele noastre sunt calitativ diferite, cu siguranță percepțiile noastre sunt diferite. La felul în care fiecare își configurează lumea exterioară prin propriile percepții se adaugă și alți factori: de exemplu, factorii culturali. Școala e unul dintre ei. Pe care dintre aceste simțuri (limitate natural) le educă și le dezvoltă școala? Întrebarea e retorică! Suntem pregătiți să acceptăm diversitatea și s-o încurajăm? Inteligența înseamnă și ea diversitate. H. Gardner a lansat teoria inteligențelor multiple afirmând că sunt șapte tipuri de inteligență; apoi a revenit și a acceptat că sunt nouă. O inteligență, pe scurt, înseamnă „capacitatea de a procesa un anumit tip de informație (...) precum și aptitudinea de a rezolva probleme sau de a crea produse care au importanță într-un context cultural particular sau într-o comunitate.”¹³ Cu alte cuvinte, această diversitate de inteligențe poate imagina soluții la probleme folosind cuvinte sau numere, sunete, imagini sau prin utilizarea mișcării. Sau combinații ale acestora fără ca nicio variantă să nu fie acceptabilă. În școala tradițională nu treci clasa dacă nu știi să folosești numerele. Dar poți să promovezi chiar dacă ești un împiedicat, fără simțul echilibrului și al orientării, nu ai ritm, nu știi să dansezi sau să arunci o minge către un partener de joc. Deci, nu acceptăm diversitatea ca pe un fapt natural. Prețuim, în general, numerele, cuvintele, și nu ne interesează ce poate face restul corpului. Și discuția despre inteligență poate fi prelungită cu oferta pe care ne-o face Daniel Goleman¹⁴ atunci când ne propune să reflectăm (și nu numai) asupra inteligenței emoționale sau asupra inteligenței sociale. Foarte adesea „gândesc, deci exist” a devenit „simt, deci exist”.

Pasul 3. Orașele noastre își pot explica rațional, credibil, cu argumente istorice, originile și așezarea. Dacă sunt orașe comerciale au ieșire la mare sau la altă apă navigabilă, altele sunt situate în mijlocul unor câmpuri fertile propice culturilor agricole, altele pe vârful unor dealuri fiind ușor de apărat și având un rol militar etc. Las Vegas e situat într-o zonă aridă, cu temperaturi foarte ridicate, nu

¹² Ken Robinson, *op.cit.*, p. 141.

¹³ Howard Gardner, *Inteligențe multiple, noi orizonturi*, București, Editura Sigma, 2006, p.14-15.

¹⁴ Vezi cărțile lui Daniel Goleman: *Inteligența emoțională*, București, Editura Curtea Veche, 2008; idem, *Inteligența socială*, București, Editura Curtea Veche, 2007.

are acces la resurse de apă, locul nu este potrivit pentru practicarea agriculturii și nici n-a încercat nimeni vreodată să cucerească acest teritoriu deșertic. El este produsul imaginației, al creativității și al inovației. E un oraș unic. Psihologii spun că orice realizare umană este la fel de unică, indiferent de domeniu. Imaginația este sursa creativității, iar inovația este procesul de punere în practică a creativității.¹⁵ Dacă inteligența înseamnă diversitate, dinamism și unicitate, creativitatea este la fel, cu deosebirea că ea presupune o capacitate pe care oamenii o au sau n-o au. Ea implică funcții mentale, combinații de abilități și calități personale, dar, deopotrivă sensibilitate și emoție.

Școala

Ce? și cum? ar putea să facă școala (adică, sistemul de educație industrial-academic pe care îl utilizăm astăzi) astfel încât absolvenții ei: (i) să aibă șanse egale în economia globală (vezi Pasul 1); (ii) să fie capabili să exploreze profund orice model și spațiu cultural, să înțeleagă și să accepte diversitatea (vezi pasul 2); și (iii) să-și valorifice potențialul creativ în viața personală, profesională și în spațiul public (vezi pasul 3). Să le luăm pe rând.

Cultura digitală a școlii

(i) O hartă a cunoașterii înseamnă, în accepțiunea generală, o sistematizare a cunoștințelor umane, o structurare a acestora ce pune în evidență relațiile semnificative existente între domeniile de cunoaștere. Chaim Zims a propus un model care imaginează și sistematizează întreaga cunoaștere a umanității în maniera unei imense biblioteci.¹⁶ În domeniul educațional o hartă a cunoașterii ar trebui să includă toate elementele de cunoaștere a ceea ce se numește curriculum: programe școlare, manuale, auxiliare didactice, programe și proiecte „after school”, programe de educație non-formală, parteneriate educaționale etc. În acest context, prin curriculum înțelegem toate experiențele de învățare cu care elevul este pus în contact. Ideea de hartă a cunoașterii școlare pleacă de la premisa că procesul cunoașterii este continuu, ideile curg unele din altele, conceptele se susțin reciproc, fiecare se bazează pe concepte anterioare, formându-se astfel o piramidă a cunoașterii. Prezentarea unei astfel de hărți elevilor și părinților înseamnă vizualizarea unui parcurs în care fiecare „eveniment” al cunoașterii face parte dintr-o construcție conștientă și asumată. Pe traseu oricine poate vedea unde se află și, eventual, care sunt variantele de a continua mai departe. Implicit, în luarea deciziei responsabilitatea în învățare aparține în exclusivitate celui care învață. Orice școală poate construi o hartă care să cuprindă elementele de cunoaștere pe care le oferă elevilor toate disciplinele, toate proiectele și toate programele. Este, în acest moment, un efort imens deoarece nu există practica alcătuirii unei imagini complete a situațiilor și experiențelor de învățare ale elevilor de la intrarea în

¹⁵ Ken Robinson, *op.cit.*, p. 174 și urm.

¹⁶ Chaim Zims, *10 piloni ai cunoașterii: Harta cunoștințelor umane*, 2008, accesat la <http://www.success.co.il/knowledge/languages/romanian/map-romanian.pdf>

școală și până la finalizarea studiilor. Sau măcar a unui ciclu. Spre exemplu, disciplinele din aria curriculară „Om și societate” ar trebui să-și reevalueze conceptele fundamentale, să le așeze într-o piramidă de cunoaștere și să-și coordoneze parcursul. Am trece astfel de la o viziune academică asupra istoriei, separată de celelalte discipline din arie, de pildă, la o viziune integrată asupra abordării parcursului tuturor disciplinelor din domeniul de cunoaștere „Om și societate”. La acestea s-ar adăuga, cum spuneam mai sus, toate situațiile de învățare specifice educației non-formale sau cele specifice diferitelor programe educaționale. Dacă mai adăugăm și faptul că parcursul fiecărui elev ar trebui astfel individualizat și monitorizat, efortul de care vorbeam mai sus ar fi infinit mai mare. Dar, am intra astfel într-o altă paradigmă educațională în care ar dispărea ierarhizarea disciplinelor care, potrivit modelului clasic despre care am povestit mai sus, este universal realizată și răspândită. Am constata împreună – unii poate chiar cu surprindere sau revoltă – că teatrul, artele, dansul sau mișcarea fizică sunt la fel de importante, într-o hartă a cunoașterii, ca scrisul, cititul, socotitul și limbile străine. Spuneam, într-un pasaj anterior, că educația, cam peste tot în lume se ocupă doar de capul nostru, nu și de restul corpului. Într-un film celebru de la începutul anilor '90 există următoarea conversație între două personaje, un adult și un copil: „Vezi, acest pește are ambii ochi pe aceeași parte. Asta i se întâmplă pe măsură ce se maturizează.” Și învățăcelul întrebă: „Și ce dacă, ce aș avea de pierdut dacă aș avea ochii pe aceeași parte?” iar răspunsul este dezarmant: „Cealaltă parte a ta.”¹⁷

Cum se poate face o hartă a cunoașterii? O soluție poate fi utilizarea tehnologiei. Academia Khan a realizat o hartă a cunoașterii și a ajuns la performanța de a avea câteva zeci de milioane de utilizatori, fiecare cu un parcurs individualizat de învățare.¹⁸ În același context al utilizării tehnologiei, profesorii din România au la dispoziție programul *Easyclass*¹⁹, gratuit, extrem de ușor de utilizat – este în limba română –, cu facilități infinite de proiectare și livrare a cunoașterii, cu soluții profesionale ce pot fi adaptate și individualizate pentru fiecare elev, în funcție de disponibilitatea fiecărui profesor sau a fiecărei echipe de cadre didactice care folosește programul. Consecințele sunt diverse: parcursuri individualizate de învățare, învățare prin asimilare succesivă²⁰ – adică, nimeni nu poate trece mai departe fără a înțelege un concept din ierarhia de concepte a domeniul studiat –, „ore răsturnate” sau reconsiderarea sistemului clasic de predare și înlocuirea lui cu un sistem în care lecțiile sunt învățate acasă (într-un ritm propriu, în momente diverse ale zilei, cu rezolvarea dificultăților prin discuții on-line), pentru ca la școală profesorul să dedice timpul orei pentru a rezolva probleme sau a face aplicații, pentru aprofundări sau pentru a recupera eventualele rămăneri în urmă. În sistemul folosit azi profesorul predă lecția, dă teme pentru acasă, în ora următoare evaluează câțiva elevi, după care merge mai departe indiferent de nivelul elevilor. Mai mult,

¹⁷ *Arizona Dream*, regia Emir Kusturica, 1992.

¹⁸ <http://www.khanacademy.org/exercisedashboard>

¹⁹ <http://www.easyclass.com/>

²⁰ Salman Khan, *op.cit.*, p.45.

promovabilitatea înseamnă obținerea notei 5, de unde rezultă că dacă ai învățat 50% din materia predată, mergi mai departe fără ca fundamentul să fie complet. E ca și cum ai învăța să mergi pe bicicletă cam 50% și apoi ai încerca să înveți să mergi pe monociclu. Este evident că la finalul cursului vei avea, în cel mai bun caz, genunchii juliți și-atât.

Despre plăcerea copiilor de a utiliza tehnologia nu e cazul să exprimăm vreo părere. Wim Veen și Ben Vrakking²¹ au început mai demult o demonstrație a cărei concluzie este aceea că suntem pe cale să trecem de la *Homo Sapiens* la *Homo Zapiens*. Pe termen mediu și lung, acest model de învățare, care utilizează tehnologia și promovează o cultură educațională cibernetică, ne poate apropia de rezolvarea problemei de la (i).

Inteligențele multiple și diversitatea. Soluția constructivistă și educația pentru autonomie

(ii) Unii vizionari, alții le spun îndrăzneți, afirmă faptul că mai mult de jumătate dintre elevii care încep astăzi școala vor lucra peste 15-20 de ani în meserii care nu s-au inventat încă. Ceea ce, evident, ridică o mare problemă pentru sistemul de educație.

Pe parcursul secolului al XX-lea au apărut și s-au dezvoltat teorii alternative cu privire la sănătatea emoțională și la starea psihică de bine a oamenilor, care au condus la ideea că „cele două elemente centrale ale dezvoltării personale sunt individualitatea și autenticitatea.”²² În Pasul 2 am început o măsurare a modului în care fiecare dintre noi își configurează lumea exterioară prin intermediul simțurilor și al factorilor care ne influențează percepțiile. Unul dintre aceștia era școala. Acum putem adăuga că toate culturile umane sunt modelate de mulți factori. Georges Duby²³ recomanda, pentru identificarea unui model cultural istoric, măsurarea concordanțelor și discordanțelor între trei elemente variabile: situația obiectivă a indivizilor și grupurilor, imaginea iluzorie care le dă reconfortare și justificare și comportamentul individual și colectiv. În mod foarte pragmatic structurile mentale dominante se descoperă prin sesizarea conceptelor – cheie, acelea care denotă atitudini fundamentale ale intelectului, prin analizarea imaginilor, care indică un mod de a privi, de a defini, de a comunica și prin identificarea atitudinilor afective ce modifică mulțimile în indivizi cu personalitate. Se obține astfel matricea unui sistem de valori ce conferă soliditate și rezistență unei culturi în fața fenomenelor de aculturație. Cu alte cuvinte, culturile sunt complexe și foarte diverse, deoarece inteligența umană este, ea însăși, bogată, dinamică și creativă. În consecință, culturile sunt și ele foarte dinamice.

²¹ Wim Veen, Ben Vrakking, *Homo Zapiens, joc și învățare în epoca digitală*, București, Editura Sigma, 2011.

²² Ken Robinson, *op.cit.*, p. 213.

²³ Georges Duby, *Histoire sociale et idéologie des sociétés*, în Jacques Le Goff, Pierre Nora (coord.), *Faire de l'histoire*, Paris, Gallimard, 1974.

O situație din clasă: „În partea a doua a orei de istorie, profesorul Construct I. Vianu le cere elevilor să redacteze rezumatul lecției despre Revoluția de la 1848. Observând ca Mihai nu scrie, îl întreabă dacă poate să schițeze un plan de idei. Băiatul spune: „Nu încă”. Profesorul îi cere să citească un fragment cu voce tare și apoi îl întreabă care este cel mai important lucru din acel pasaj. Mihai alege cuvintele muniție și pistoale, explicând: „îmi plac armele și chestiile astea”.²⁴ O explicație: Mihai are toate datele unei persoane caracterizată de „individualitate și autenticitate”. Din punctul de vedere al educației tradiționale Mihai greșește. Din perspectiva modelului constructivist de educație²⁵, Mihai trebuie încurajat să-și urmeze interesul, probabil generat de experiențe personale sau mediate cu privire la arme, și să-și construiască un „1848” personal. El își exprimă astfel autonomia intelectuală, nu se înscrie deloc în „programă” și urmează o direcție de cunoaștere personalizată. Gândirea laterală, diversificarea instrumentală sau gândirea critică sunt orientări în teoriile asupra învățării care țin de constructivism.

În mod normal înțelegerea și acceptarea diversității modelelor culturale au ca punct de pornire dezvoltarea autonomiei persoanei. Educația pentru autonomie reprezintă demersul didactic întreprins pentru educarea discernământului astfel încât cel aflat în cauză să-și cunoască interesele, să poată să exprime ce înseamnă binele propriu și, mai ales, să dobândească posibilitatea de a alege cursul pe care dorește să-l urmeze acțiunea personală. Autonomia personală implică asumarea libertății de a ne elibera de constrângeri și de a ne exercita această libertate. În clasă, un astfel de demers înseamnă practici didactice care să genereze ieșirea copiilor/elevilor din starea de „dependență” și abandonarea nevoii de paternalism.

Școala și cultura creativității

(iii) „Culturile umane sunt rezultatul creativității umane”²⁶. Pentru a dezvolta o cultură a creativității, școala trebuie să cultive trei procese corelate între ele. Ken Robinson afirmă că „primul este imaginația: abilitatea de a gândi evenimente și idei care nu sunt accesibile simțurilor noastre. Al doilea este creativitatea: capacitatea de a genera idei originale valoroase. Al treilea este inovația: procesul de a transpune în practică ideile originale.”²⁷

Fiecare om are un impuls creativ, în situații familiare sau profesionale, într-un domeniu sau altul. Copiii, cu atât mai mult, sunt tentați să descopere, să înțeleagă și să accepte realitatea prin filtrul imaginației și al creativității. Einstein îi sfătuia pe părinți și pe educatori ca dacă doresc ca fiii, fiicele și învățăceii lor să fie inteligenți, să le citească basme. Iar dacă vor dori ca acești copii să fie și mai inteligenți să le citească și mai multe basme. De câte ori este în stare un copil, până pe la

²⁴ <http://www.scribub.com/sociologie/psihologie/TEORII-ASUPRA-INVATARII-SI-APL121691610.php>

²⁵ Eugen Noveanu, *Constructivismul în educație*, în „Revista de Pedagogie”, nr. 7-12 (1999), pp.7-16.

²⁶ Ken Robinson, *Învățământul se află într-o „Vale a Morții”*. *Cum să ieșim din ea?*, 2013, http://www.ted.com/talks/lang/ro/ken_robinson_how_to_escape_education_s_death_valley.html

²⁷ Ken Robinson, *op.cit.*, p. 268.

4-5 ani, să te întrebe „de ce?” De ce copiii care intră într-un sistem de educație, cu privire la orice informație pe care le-o livrează magistrul, nu mai întrebă „de ce?” Trebuie să fie o performanță extraordinară a sistemului de învățământ să inhibe, încă de la început, în câțiva ani de școală, curiozitatea. Disciplina, înregimentarea, critica negativă, discreditarea cinică, observațiile degradante sunt de natură să le strivească chefii copiilor de a comunica și de a ști.

IDEO²⁸ este o firmă de consultanță care promovează cultura creativității în toate organizațiile cu care lucrează. Sloganul lor este „Niciunul dintre noi nu este mai deștept decât noi toți laolaltă.” Cu alte cuvinte, orice proces creativ este strâns legat de colaborarea în cadrul unei echipe. Orice colaborare funcționează ca un proces de improvizație bazat pe două principii-cheie: primul este că toți participanții, fiecare în parte, acceptă oferta care li se propune. Scopul nu este de a nega contribuția celorlalți, ci de a construi pe baza ei, procesul fiind cunoscut ca „adăugare”. Al doilea principiu este să îi faci pe colegii tăi de muncă să se simtă bine. Scopul nu este să judeci ce produc aceștia, ci de a-i ajuta să finalizeze ce și-au propus și astfel să se ridice nivelul activității tuturor.²⁹ Munca în echipă ar trebui să se învețe la școală și, implicit, ar fi primul pas către învățarea creativității. Diversitatea din cadrul unei echipe, de orice fel ar fi ea – gen, vârstă, etnie, cultură, educație, competență, educație, experiență profesională sau socială etc –, este considerată cea mai puternică resursă de creativitate. Brainstorming-ul este o metodă bine cunoscută și are ca scop generarea de idei. Valorificarea acestora presupune însă un leadership creativ. În orice școală un lider (directorul, spre exemplu) creativ trebuie să-și propună să faciliteze abilitățile creative ale profesorilor, elevilor și ale oricărui alt angajat. Dacă „viziunea” școlii este construită în acest sens, atunci întreaga organizație școlară va funcționa în acest spirit.

Considerații de final

Winston Churchill spunea că „ne modelăm instituțiile, pentru ca apoi acestea să ne modeleze pe noi.” Provocarea aceasta este: cum să remodelăm instituția numită școală? Un răspuns simplu ar fi: reformulând scopurile școlii. *Primo*: Nu profesorul este important în activitatea școlară (oare cine poate explica banalul acces în școală: existența intrării pentru profesori „prin față” și, separat și în spatele școlii, a intrării pentru elevi?), ci elevul. La fel și în clasă: profesorul predă, dar dacă elevul nu învață, înseamnă că educația nu s-a produs. Chiar dacă profesorul are un biblioraft plin cu dovezi ale acțiunii sale, dosar realizat în spiritul legii calității în educație.³⁰ *Secundo*: Educația este un proces de învățare personal.

²⁸ <http://www.ideo.com/by-ideo/design-thinking-for-educators>. Link-ul indicat este către spațiul educațional, dar oferta organizației se adresează oricărui domeniu interesat.

²⁹ Ken Robinson, *op.cit.*, p. 286.

³⁰ O.U.G. nr. 75/2005 privind asigurarea calității educației, cu modificările și completările aprobate prin Legea nr. 87/2006 și prin O.U.G. nr. 75/2011, definește calitatea în educație ca fiind „ansamblul de caracteristici ale unui program de studiu și ale furnizorului acestuia, prin care sunt îndeplinite așteptările beneficiarilor, precum și standardele de calitate”.

Învățarea personalizată/individualizată este posibilă prin folosirea creativă a tehnologiilor de care dispunem în prezent. Cheltuielile pentru a desfășura o astfel de educație sunt o investiție, nu un cost. *Tertio*: „Viața nu este un exercițiu academic.”³¹ În consecință, n-are sens să ne pregătim pentru asta. *Quarto*: „Școala la care visez este un loc în care greșelile sunt permise.”³² În consecință, adulții nu trebuie să îndeplinească un rol de comandă și control. Descoperirea adevărului (*aletheia*³³, în limba greacă) este o problemă personală. A învăța este o alegere personală. Sancțiunea și coerciția pot duce doar la supunere, nu și la libertate. *Quinto*: Transformarea școlii se poate realiza prin parteneriat sau prin alianțe formale între școli și organizații din domeniul cultural, filantropic, civic, de afaceri. Scopul unui parteneriat ar trebui să fie acela de a furniza instrumente și resurse în vederea dezvoltării celor 4 C: gândire Critică, Comunicare, Colaborare și Creativitate.

Cineva a spus că „un copil poate oricând să învețe un adult trei lucruri: cum să fie mulțumit fără motiv, cum să nu stea locului niciodată și cum să ceară cu insistență ceea ce își dorește”. Măcar ultimul lucru să-l învățăm.

³¹ Ken Robinson, *op.cit.*, p. 309.

³² Salman Khan, *op.cit.*, p.115.

³³ *Alethea* este și numele unei școli private care va construi un program educațional în spiritul celor enunțate în aceste pagini.